

ЕДВАРД КАРДЕЉ — ГРАДИТЕЉ СВЕСТИ РЕВОЛУЦИЈЕ

I

Није више међу својим друговима Едвард Кардељ, човек опијен револуцијом и теоријским осмишљавањем практичног остваривања људске слободе и среће; револуционар ретке упорности, обдарен благом и одлучном озбиљношћу; комуниста сав окренут класи и њеним историјским интересима, син словеначког народа, спремног да се више узда у креативност и радност него у бројност; први сарадник и пријатељ друга Тита, с којим су га деценијама повезивали заједнички напори на револуционарном путу мењања света примером и аргументом; мислилац спреман и вичан да стрпљивом објективном анализом праксе трага за конкретном истином, увек са марксистичког становишта; креатор системских решења који не идеализује већ непрекидно проверава вредност пронађених решења; државник свестан да је на извору сазнања чињеница за које је поседовао отвореност научника са огромним искуством, живо заинтересованог за проблеме класе; прегалац на пољу афирмације Титове политике мира, несврстаности и мирољубиве коегзистенције; непоколебљиви противник догматизма, бирократизма, грађанског либерализма, лажног левицарства и теоријске нескромности књишке науке о друштву; заједно са другом Титом, утемељивач самоуправљања, као нове концепције и праксе практичног хуманизма, стварне демократије и реалног пута ослобађања човека; визионар у чијем је погледу у будућност увек била присутна свест о цени једном већ стечене слободе и водеће улоге радничке класе у нашем друштву; дијалектичар који уме да изненади смелом претпоставком и да задовољи сигурним и истовремено еластичним објашњењима друштвених појава и процеса.

Кардељ је створио замашно дело о коме комплетан суд није могуће изразити на малом простору и без неопходне временске дистанце. Колико ће само бити потребно

стрпљивог понирања у чињенице и догађаје да би се макар оцртао утицај друга Тита на свог млађег саборца, одушевленог Титовим гледиштима, ослобођеним догматизма и доктринаштва.

С обзиром на своје друштвене функције, Кардељ није био, нити је могао бити уски специјалиста за одређени круг друштвених питања.

Морао је да мисли о свим главним проблемима што тиште савремени свет и посебно нашу вишенационалну заједницу која је кренула у револуцију за слободе којих никада није било, па је зато Кардељу постављала многа, нимало једноставна питања. Можда је зато у његовом делу тешко разлучити теоријско од практичног, јер је теорија имала да му одговара на питања која поставља пракса револуционарног мењања света. С тог становишта је он оцењивао и саме теорије и лако препознавао разна немарксистичка гледишта и врло спретно их оповргавао, позивајући се на Маркса, Енгелса и Лењина. Умео је као ретко ко да уочи када се нешто превазиђено, преузето прерушено из грађанског друштва, нуди као образац социјалистичке демократије. На важним раскрсницама, када је револуција интензивније преиспитивала пређени пут, да би с већом сигурношћу наставила још хуманија, Кардељ је пружао несразмерно већи допринос од многих својих великих савременика и налазио је сигурна решења за превазилажење датих противуречности.

Свет у чије се мењање смело упустио још од своје ране младости био је бременит многим противуречностима, али и изузетно богат значајним драматичним процесима и догађајима (експанзија и слом фашизма, нове социјалистичке револуције, кулминација стаљинизма, блоковска подела света и хладни рат, стална опасност од уништавајућег сужоба светских размера, деколонијализација, одлучна оријентација на развој самоуправљања у социјалистичкој Југославији, афирмација политике несврстаности и мирољубиве коегзистенције, прерастање социјализма у светски процес итд.).

Кардељев практични рад довољно карактеришу чињенице да је члан ЦК КПЈ од доласка друга Тита на чело КПЈ, већник АВНОЈ-а и члан његовог Председништва од када и почиње његов рад на уставној и законодавној изградњи наше земље. Бринући претежно о овим толико значајним аспектима наше револуције, морао је стално да има у виду њену целину. Отуда је разумљиво што су га тако интензивно занимала тесно међусобно повезана питања која чине основу система социјалистичког самоуправљања као што су: друштвена својина, самоуправљање, друштвено-економски односи у удруженом раду, структура друштва, политички систем социјалистичког самоуправљања, класна борба у савременом свету, улога Савеза комуниста и других субјективних снага у нашем друштву итд.

Непрекидно је тежио стварању услова у којима се однос моћи друштвених снага стално помера у корист радничке класе. Чим би се у том погледу појавили извесни знаци колебања, знао је да односе треба мењати свесном акцијом.

II

Кардељ је био мишљења да су се елементи самоуправљања и спонтано и организовано испољили још у процесу извођења народноослободилачке борбе и социјалистичке револуције: „Наша револуција је била најшири спонтани и уједно свесно организован самоуправни акт и покрет најширих радних маса“.¹

Та посебност наше аутентичне револуције условила је смелост којом је одбачена стаљинистичка пракса, због чега је дошло до сукоба са Стаљином 1948. године. Жестока кампања против КПЈ и особито њеног руководства, последице економске блокаде и уопште целокупан положај у коме се нашла Југолавија, упућују на тражење излаза у још већој иницијативи радничке класе и осталих радних слојева друштва, са Комунистичком партијом на челу. Драматична борба за опстанак пред слепом и самоувереном силом стаљинизма, помогла је да брже сазревају наши мислиоци, међу којима Кардељ има посебно место. Знања о друштву, социјализму и комунизму, у тим тако тежким данима за наше народе и нашу социјалистичку револуцију, снажно су нарастала и продубљивала су се као нигде у свету. Схваћено је врло брзо да национализација није довољна да се дође до друштвене својине и да тек ваља отворити процес превладавања државне својине њеним подруштвљавањем кроз самоуправљање. О томе Кардељ сасвим скромно истиче: „Ипак, било би неосновано тврдити да су свест о тој основној противречности новог друштва или идеје о самоуправљању као начину њеног социјалистичког решавања биле присутне у првом послератном периоду у оном облику како су се испољавале после нашег сукоба са Стаљином 1948. године“.²

Када је у теškoћама револуција научила да мисли самосталније, захваљујући у великој мери Кардељу, схваћено је да без самоуправљања нема ни ослобођења рада нити подруштвљавања својине. По тој дијалектици друштвена својина и самоуправљање служе једно другоме као основа. Самоуправљање, по Кардељевом мишљењу, ствара основу да радник разотуђује услове, средства и плодове свог рада, превазилазећи опасност од повратка на приватно-сопственички или државно-сопственички монопол. Друштвену својину Кардељ схвата као одређене односе међу људима а не између човека и ствари, па отуда и самоу-

¹Е. Кардељ, „Правци развоја...“, страна 30.

²Е. Кардељ, „Противречности друштвене својине у савременој социјалистичкој пракси“, друго допуњено издање „Радничка штампа“, БГД, 1976. страна 14.

прављање одређује као „... систем друштвених односа у коме се релативно најслободније може одвијати дугорочни друштвено-историјски процес прелаза од класног у бескласно друштво“.³ Тиме он допушта могућност мање слободних прелаза у бескласно друштво, мада се не бави исцрпније њиховим описивањем.

Право на самоуправљање представља основу свих слобода и права. Тиме се ваљда по први пут право на рад изводи из права на самоуправљање. Прерастањем у интегралан друштвено-економски и политички систем, самоуправљање по Кардељевој мишљењу обезбеђује јединство радничке класе и утврђује њену владавину. Међутим, он је сасвим реалистично указивао на постепено у развоју самоуправљања, на његову зависност од целокупног развоја друштва и свих услова који условљавају повећање продуктивности друштвеног рада. Насупрот ултралевичарском замагљивању и пренебрегавању зависности степена развоја самоуправљања од степена материјалног развоја, Кардељ је био свестан да оно треба да буде дело неколико генерација.

То сазнање га, наравно, није дестимулисало и он је радио на развоју самоуправљања као да све проблеме треба да реши само његова генерација.

III

Нове и смеле теоријске продоре у суштину наше друштвене стварности представља Кардељево гледиште о политичком систему плурализма самоуправних интереса који је алтернатива како плуралистичком парламентаризму буржоаског друштва тако и једнопартијском систему.

Политички систем плурализма самоуправних интереса развија се уколико својим развојем негира ограничености оба поменута политичка система. О присуству елемената ова два система као остатака старог у нашем систему Кардељ пише: „Зато не бисмо били реални ако не бисмо видели и признали да наш систем социјалистичке самоуправне демократије садржи и да мора да садржи и елементе политичког плурализма и елементе једнопартијског система“.⁴

Поричући универзалност и вечност парламентарног политичког система грађанског друштва, уз аргументацију о примарности ванпарламентарне власти у земљама парламентарне демократије, Кардељ доказује да је парламентарна демократија најподеснија за одржавање стабилности капиталистичког приватног монопола. На другој страни једнопартијски систем је, по његовом мишљењу, „... израз доминације технократског апарата над друштвом“.⁵

³ Е. Кардељ — Из говора на Општем сабору Општине Крагујевац, поводом пријема плакете и повеље „Црвени барјак Самоуправе“, 15. фебруара 1973. године.

⁴ Е. Кардељ „Правци развоја...“, страна 56—57

⁵ Е. Кардељ „Правци развоја...“, страна 52

Многима је наш делегатски систем постао разумљив и прихватљив баш захваљујући Кардељевим објашњењима да он онемогућава колебања према буржоаском парламентаризму или једнопартијском монополу, утолико ефикасније уколико Савез комуниста са осталим субјективним снагама свакодневном идејном борбом онемогућава непријатељске елементе да га користе за своје контрареволуционарне циљеве.

IV

Кардељеви списи садрже многе идеје водиле које ће имати трајну вредност и веома ефикасно служити у свакодневној борби за далеке циљеве које је наше друштво пред себе поставило. То су пре свега мисли о социјализму, и самоуправљању, борби за мир, радничкој класи, међунационалним и међународним односима, диктатури пролетаријата, демократији, војним блоковима и др. Био је мишљења да се социјализам „не може ширити ратом међу народима а да се тиме сам не деформише“; да социјализам треба да „дејствује својим примером“; да је борба за мир „сектор борбе за социјализам“; да сваки народ има право да живи и да се развија у складу са резултатима свога рада; да је диктатура пролетаријата „власт која треба да штити процес демократизације друштва“; да се слобода борбе за монопол и слобода самоуправљања међусобно искључују; да радничка класа земаља које припадају блоковима има противу себе оружје целог блока итд.

Као градитељ свести наше револуције створио је дело које ће многим генерацијама сведочити о херојској борби за слободу и срећу и о револуцији која хоће да буде хумана и непоколебљива.

МИЛОМИР МРЉЕШ

ПОРТОГА